

**LR Prezidentūrai
LR Vyriausybei
LR Energetikos ministerijai
LR Seimo Biudžeto ir finansų komitetui
Valstybinei energetikos reguliavimo tarybai
Konkurencijos tarybai
Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai**

Nr. 71DI00-08/45

**„ELEKTRUM LIETUVA“ POZICIJA DĖL SIŪLOMO ENERGIJOS KAINŲ
STABILIZAVIMO IR ANTROJO ETAPO VARTOTOJŲ TIEKĖJO PASIRINKIMO
TERMINO PRATĖSIMO**

2021-10-04

Šią savaitę LR Vyriausybė numato svarstyti skubiai parengtą priemonių planą, kurio tikslas – mažinti elektros ir dujų kainų augimo pasaulinėse rinkose įtaką galutinėms vartotojų sąskaitoms. Įvardytas tikslas patiks daugeliui rinkėjų, tačiau būdai, kaip jo bus siekiama, kelia nerimą ir daug klausimų. Esminis jų – ar skambus tikslas pateisina priemones, jei jomis yra griauamas žmonių ir verslo pasitikėjimas valstybe, ir už jas galų gale sumokės patys vartotojai, klusniai įgyvendinę valdžios priimtus ir garsiai reklamuotus sprendimus?

Įkaitais taps pusė milijono vartotojų

LR energetikos ministro Dainiaus Kreivio teigimu, viena plano priemonių – pusmečiui nukelti elektros tiekėjų pasirinkimo terminą 778 tūkst. Lietuvos namų ūkių. Kitaip tariant, sugriauti ilgus metus rengtą ir 2019 m. pagaliau patvirtintą Lietuvos elektros rinkos liberalizavimo planą, pagal kurį nuo 2021 m. būtina šalies vartotojai trimis etapais atsisako monopolinių visuomeninio tiekimo paslaugų. Planą, kuris priimtas Lietuvai vienai iš paskutiniųjų Europos Sąjungoje (ES) įgyvendinant ES teisės aktų reikalavimus.

Daugiau nei trečdalis antrojo liberalizavimo etapo dalyvių – 256 tūkst. Lietuvos vartotojų – jau pasirašė sutartis su nepriklausomais tiekėjais. Šie žmonės patikėjo aktyviais valdžios institucijų raginimais nelaukti paskutinių gruodžio savaitžių renkantis tiekėją. Skaičiuojant kartu su kitų etapų dalyviais, sutartis su nepriklausomais tiekėjais jau yra sudarę per 480 tūkst. vartotojų.

Įgyvendinus siūlomą sprendimą, būtent šie žmonės pirmiausia atsidurs situacijos įkaitais – jie sumokės dvigubą valstybinio kainų reguliavimo naštą. Juk visiems aišku, kad politiniais sprendimais reguliuojant visuomeninio tiekimo kainas, už tai galų gale sumokės visi mokesčių mokėtojai – Vyriausybė neturi galios prispausdinti eurų, kuriais padengtų skirtumą tarp rinkos kainos ir reguliuojamos kainos.

Žinoma, tiekėjo dar nepasirinkę gyventojai galės pusmetį pasidžiaugti valdžios gerumu nustatant „palankius tarifus“, bet pastarieji bus ne kas kita, kaip gyventojų apgaudinėjimas – kainas nustato pasaulinė rinka, o jas imanti reguliuoti valdžia reguliavimo kaštus perkelia visiems mokesčių mokėtojams.

Tad tiekėją jau pasirinkę gyventojai mokės dukart. Pirma, jie mokės realią rinkos kainą už elektrą, kuri greičiausiai bus didesnė už valdžios sprendimais „pareguliuotą“ visuomeninio tiekimo kainą. Antra, jie, kaip ir likę mokesčių mokėtojai, sumokės ir už patį kainų reguliavimą. Tad ar teisinga valstybei užmesti dvigubą našą tiems 30 proc. elektros vartotojų, jau esančių laisvoje rinkoje? Galbūt, jei iš esmės pasikeitė iki šiol galioję lygiateisiškumo principai.

Be to, tiekėjo pasirinkimo termino keitimas, įsibėgėjus rinkos liberalizavimo procesui, griauja tiek gyventojų, tiek investuotojų pasitikėjimą valdžios sprendimais. Kas garantuos, kad artėjant birželiui elektros kainos pasaulinėje rinkoje bus mažesnės nei dabar, tad atitinkamai kas užtikrins, kad elektrai nepingant valdžia nenuspręs dar kartą atidėti liberalizavimo planus – mėnesiui, pusmečiui, o gal dešimtmečiui?

Manome, kad toks besikeičiantis teisinis reguliavimas gali dar susiaurinti nepriklausomų tiekėjų ratą ir taip sumažinti konkurenciją bei jos kuriamą naudą – priešingai liberalizavimo tikslui.

Ar valstybė turi užsiimti pjovimu?

Dar daugiau neaiškumų sukėlė ministro žodžiai apie planus „nupjauti kainų kilimo piką ir jį išdėstyti per ateinančius penkerius metus“. Ekonominę tokių planų logiką, tiksliau – logikos nebuvimą, jau spėjo aštriai sukritikuoti autoritetingi ekonomikos ekspertai.

Tačiau mums, kaip rinkos dalyviams, daug klausimų kyla ne tik dėl tvarios ekonomikos dėsniams prieštaraujančios logikos.

Pirmas klausimas – ar tikrai gali būti, kad energetikos ministras į rekordines aukštumas pakilusias energijos išteklių kainas pastebėjo tik dabar? Nes šis pikas tęsiasi praktiškai nuo metų pradžios, jį fiksuoja ir priežastis viešoje erdvėje įvardijame praktiškai visi rinkos dalyviai, kurie pakilusias žaliavų kainas yra priversti įtraukti į vartotojams taikomus tarifus. Ar Vyriausybė turi svertų atsigręžti atgal ir „nupjauti piką“ jau praktiškai metus už elektrą rekordines kainas mokančioms dešimtims tūkstančių Lietuvos įmonių? Taip pat beveik 500 tūkstančių gyventojų, pasirinkusių nepriklausomą tiekėją ir už elektrą mokančių ar mokėsiančių rinkos kainą?

Kitas klausimas – kas apskaičiuos piko dydį, kurį reikia nupjauti? Galbūt ministerija ar Vyriausybė parengs skaičiuoklę, kuri tiek verslui, tiek gyventojams aiškiai parodys, kada pasaulinėse energijos išteklių biržose kaina yra „normali“, kada „viršija normą“, o kada apskritai yra atsidūrusi „piko zonoje“?

Lygiai taip pat neaiškus ministro pasirinktas terminas – 5 metai. Ar tai reiškia, kad visuomeniniam tiekėjui Vyriausybė 60 mėnesių mokės kompensacijas dengdama nuostolius tarp piką viršijančių pasaulinių elektros ir dujų kainų bei vartotojams taikomų tarifų? O gal tiesiog dar 5 metams atidės rinkos liberalizavimo planus?

Vis tik svarbiausias klausimas, kaip ir kalbant apie elektros tiekėjo pasirinkimo termino atidėjimą – o kas sumokės šias piko plovimo išlaidas? Visuomeninis tiekėjas, kaip ir kiti rinkos dalyviai, privalo toliau vykdyti investicijas į žaliosios energetikos plėtrą, tinklų vystymą, todėl pats prisiimti tokios naštos negalės. O jei valstybė subsidijuos vieną įmonę – ar tai nepažeis lygiavertės konkurencijos sąlygų? Galų gale, net ir pats subsidijavimas reikš ne ką kitą, o tą patį vartotojų apgaudinėjimą. Juk nesvarbu, ar tam reikalingos lėšos bus paimtos perskirsčius biudžeto asignavimus, ar padidinus mokesčius verslui ir gyventojams, ar tiesiog padidinus valstybės skolinimosi apimtį – galų gale už tai sumokės mokesčių mokėtojai.

Rizikas valdo patys rinkos dalyviai

Daugelyje ES šalių, kuriose elektros ir dujų rinkos jau seniai liberalizuotos, „pjauti pikų“ net nesvarstoma, nepaisant to, kad ten vartotojai susiduria su tokiais pat rekordiškai pakilusiomis kainomis. Kainų svyravimo riziką tiek Latvijoje, tiek Estijoje, tiek Vakarų Europos šalyse geriausiai valdo patys rinkos dalyviai.

Beje, be jokios valstybės pagalbos tai yra daroma ir Lietuvoje – pavyzdžiui, tie vartotojai, kurie pasirašė fiksuotos kainos elektros tiekimo sutartis dar praėjusiais metais, šiuo metu moka apie 14 ct/kWh, nors rinkos kainos šiuo metu yra gerokai didesnės. Niekada neprašėme valstybės kompensuoti mūsų parduodamos ir rinkos kainų skirtumo – tai yra mūsų rizikos valdymo klausimas. Lygiai taip pat turime svertų reguliuoti ir ateities kainų svyravimo rizikoms – pavyzdžiui, dabar vartotojams galime pasiūlyti net 36 mėnesių fiksuotą maždaug 19 ct/kWh kainą, nors 2022 m. pirmuosius mėnesius vidutinė mažmeninė kaina, remiantis dabartinėmis prognozėmis, viršys 30 ct/kWh.

Gal ir mums, užuot grįžus prie kainų reguliavimo ir „pikų plovimo“, vertėtų pasekti kitų šalių, seniai liberalizavusių energetikos tiekimo rinkas, pavyzdžiu, ir rinkos kainos rizikų valdymą dedikuoti tiekėjams? Valstybės institucijos, be abejo, privalo ir toliau atlikti priežiūros funkcijas, taip pat nustatyti tarifus natūralių monopolijų (elektros ir dujų perdavimo, skirstymo) srityse.

Mūsų siūlymai

Vyriausybei net nepriėmus planuojamų sprendimų, žala jau yra padaryta. Vyriausybė savo rankomis diskreditavo rinkos liberalizavimo procesą – tiekėjai supriešinti su vartotojais, o stebukladarė valdžia imasi ginti vartotojų saugodama juos nuo besaikio rinkos dalyvių godumo.

Be to, yra pasiųstas atitinkamas signalas ir kitiems verslo sektoriams. Tik kažin, ar ėmus brangti degalams, avalynei ar grūdams, valstybė taip pat žengtų į šias rinkas, pradėtų reguliuoti, pjauti pikus, užsiimti subsidijuojamu visuomeniniu duonos ar kuro tiekimu?

Rinkos liberalizavimo procesas nėra lengvas, o pasaulinių kainų pakilimų ir kryčių nuspėti neįmanoma. Visgi šiame procese kiekvienas turime atlikti savo rolę. Reguluojančios institucijos ir toliau privalo prižiūrėti rinką, o ne prognozuoti rinkos kainas, kurias reikia kompensuoti – pastaruoju atveju reguliuojami rinkos dalyviai net nėra suinteresuoti veikti efektyviau, nes bet koku atveju bus kompensuota.

Rinka geriausiai suveikia, kai yra konkurencija, tuomet naudą galiausiai gauna galutinis vartotojas. Būtent konkurencija skatina tiekėjus geriau valdyti ir planuoti savo veiklą ir ieškoti

būdų, kaip išlaikyti kainas kuo mažesnes. Tokiu būdu ilgalaikiu periodu vartotojai mokės mažiau, gaus papildomų paslaugų, o valstybei, kitaip tariant – mokesčių mokėtojams – tai kainuos mažiau.

Saugodamos vartotojų interesus, valdžios institucijos taip pat turi pakankamai daug reguliavimo svertų, kurie leistų nepriiminti skubotų sprendimų dėl liberalizavimo proceso stabdymo. Tarp tokių sprendimų – galimybė laikinai sumažinti PVM elektrai (pvz., taikant lengvatinį 9 proc. tarifą), išplėsti paramos mechanizmus socialiai remtiniams vartotojams, kuriems sąnaudos stipriai išaugo, aktyviau skatinti atsinaujinančios energetikos plėtrą leidžiant vartotojams įsidiesti išlaidas mažinančius žaliosios energijos sprendimus.

Tikimės, kad į rinkos dalyvių nuomonę bus atsižvelgta, esame pasirengę bendradarbiauti. Taip norime atkreipti atsakingų institucijų dėmesį į svarbius klausimus, kurie jau dabar kyla mums planuojant savo veiksmus ir biudžetus planuojamų pokyčių kontekste bei kasdien bendraujant su savo klientais. Visi laukiame atsakymų.

Pridedama:

1. Priedas Nr. 1 – nepriklausomiems tiekėjams kylantys klausimai

Direktorius

Martynas Giga

Jūratė Rupšienė, tel. +370 650 11707, el. p. jurate.rupsiene@elektrum.lt